Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

fahs

Forsendelsesomslag med foreningsmeddelelser 1/2024

Spændende arrangementer og det nye blad fra Frederiksborg Amts historiske Samfund gemmer sig i dette forsendelsesomslag

Generalforsamling

Herved indkaldes til generalforsamling 2024
lørdag, den 20. april 2024 kl. 14.00
i Kedelhuset, Fredensvej 12B, Hillerød.

Dagsorden i henhold til vedtægterne.
Dagsorden og regnskab uddeles på generalforsamlingen.
Regnskabet for 2023 kan ses på hjemmesiden (www.fahs.dk) fra den 1. april 2024.
I forbindelse med generalforsamlingen uddeles årbogen for 2024, »Broer og baner til Frederikssund«, skrevet af Mogens Nørgaard Olesen til alle med kontingent betalt for 2024.
Efter generalforsamlingen vil fhv. museumsinspektør og arkivar Lars Bjørn Madsen fortælle om arbejdet med årbogen fra sidste år, »Kulturhistorier fra by og land«.

Vi giver en kop kaffe og lidt brød til.

Kontingent for 2024

I begyndelsen af januar blev der udsendt til alle med en kendt e-mail kontingentopkrævningen for 2024.

Vedlagt dette blad er en faktura til alle, som endnu ikke har betalt.

Vi gør lige opmærksom på, at i henhold til vedtægterne, så slettes medlemskabet ved udgangen af juni måned, hvis kontingent ikke er betalt. Det betyder dog ikke, at man kan vente til juni, for et betalt kontingent er en forudsætning for at få årbogen.

fahs

Nr. 1/2024

Kulturhistorisk tidsskrift udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund

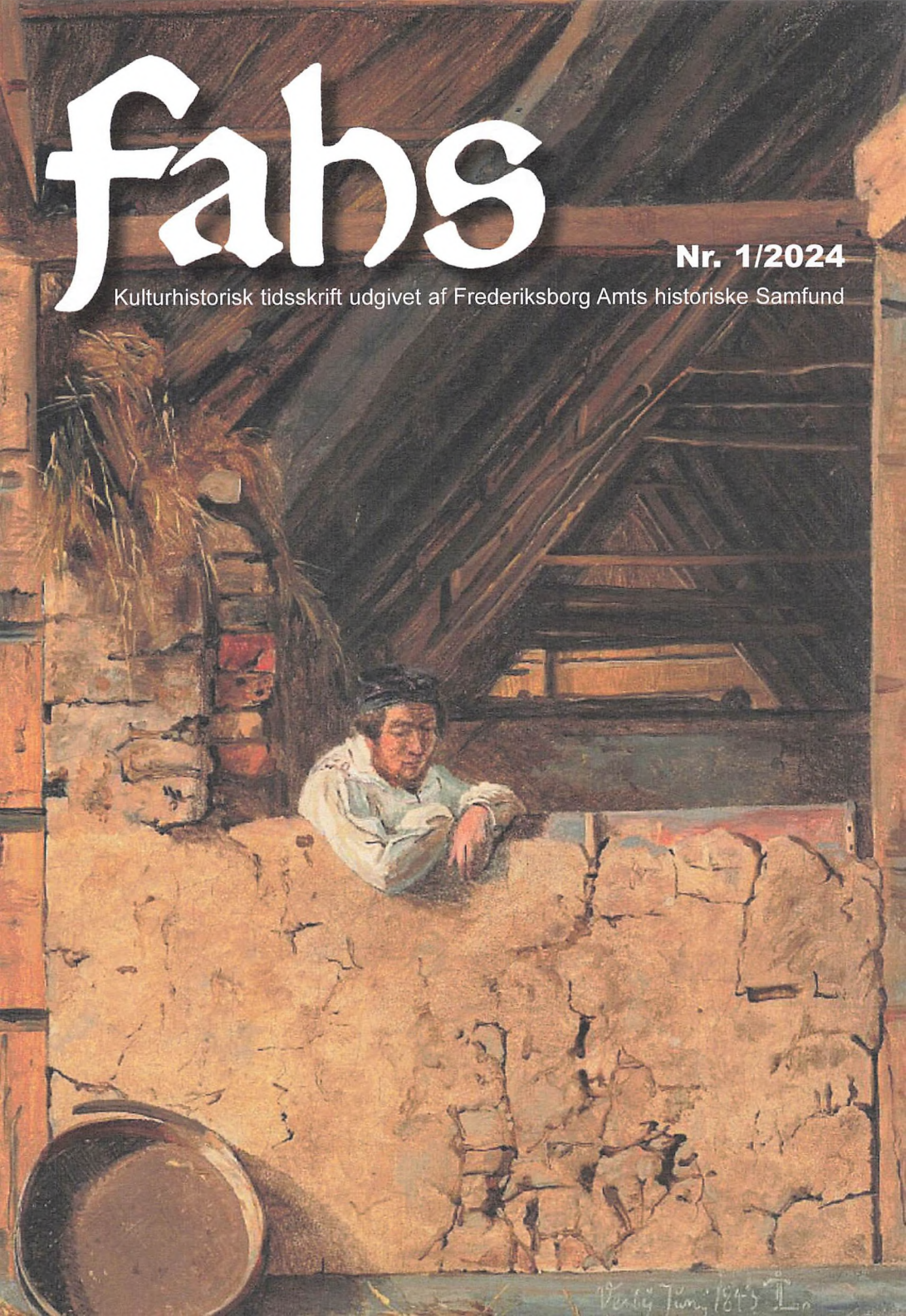

FAHS
Frederiksborg Amts Historiske Samfund

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund. ISSN-nr: 0906-5644

Tilrettelæggelse:
Lars Bjørn Madsen (ansvh. redaktør)
Layout: Lars Bjørn Madsen
Trykkeri: Toptryk Grafisk ApS, Gråsten
FAHS udkommer 4 gange årligt.
Artikler sendes til redaktøren, kilama@stofanet.dk.

Bestyrelsen:
Margrethe Krogh (formand)
Henrik Bachmann (næstformand, kasserer)
Lars Bjørn Madsen (redaktør)
Lene Falster (sekretær)
Eva Tønnesen
Kjartan Langsted
Kirsten Sommer
Marianne Winther

Kontakt til foreningen:
post@fahs.dk
Margrethe Krogh: tlf. 3011 7232
Mail: formanden@fahs.dk
MobilePay: 98283
Kontonr: reg.nr. 2670, konto 4374709599

Vedr. medlemskab:
Se hjemmesiden eller kontakt Henrik Bachmann kasserer@fahs.dk
På www.fahs.dk finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag. Følg også foreningens side på Facebook med nye artikler og billeder.

Forsidebilledet:

Johan Thomas Lundbye: Vennen P.C. Skovbye står i loen til gården Svaneholm i Vejby juni 1843. Billedet er er nærmere beskrevet side 9 og i artiklen om Vejby side 14 ff. Maleri i privateje.

Året, der gik

2023 blev et arbejdsomt år for vores forening. I bestyrelsen besluttede vi, som I alle ved, at årets årbog skulle være Lars Bjørn Madsens bog »Kulturhistorier fra by og land. Helsingør«, og foreningen ville selv stå for udgivelsen.
For nogle år siden besluttede bestyrelsen, at vi skulle købe os til årbøgerne, så vi slap for at læse korrektur, træffe aftale med trykkeri, forestå distributionen af bogen for bare at nævne nogle ting. Den sidste årbog, som vi selv havde udgivet var i 2012. Den handlede om begrebet »bedre byggeskik«.
Men nu ville vi prøve igen, og med Lars Bjørn Madsen kunne det vel ikke være så svært. Men det var det. Det har krævet meget arbejde, især af Lars Bjørn Madsen og Henrik Bachmann. Men vi er meget glade for resultatet og bogen sælger godt.
Også en tak for uddelingen af årbogen. Det er dejligt, at så mange gerne vil give en hånd med. Men også her, kommer en tid, hvor der må meldes fra til uddelingen. Bogen i 2023 var jo ikke en lille tynd sag, så det krævede også kræfter. Hvis I gerne vil give en hånd med, når vi hen ad foråret skal ud med 2024 årbogen, så hører vi gerne fra jer.
Vi har også fået en del nye medlemmer i årets løb. Så selv om der også er nogle, der falder fra på grund af alder, så ser det ikke så ringe ud. Men vi mangler nye kræfter i bestyrelsen og også gerne nye forfattere til artikler i bladet. Vi er jo ikke helt unge længere og vi er meget sårbare, hvis nogen trækker sig på grund af sygdom, alder og lignende.
FAHS er, som det ofte er nævnt, en forening, der i modsætning til de mange lokalhistoriske foreninger dækker hele det tidligere Frederiksborg Amt, altså den nordlige del af nuværende Region Hovedstaden. »Kongernes Nordsjælland« kunne man sige! Det giver selvsagt en fordel for medlemmer, der ønsker kendskab til andet end kun deres eget lokalområde, for de færreste ønsker vel - med al mulig respekt for nævnte lokalhistoriske foreninger - at være medlem af alle foreningerne. Men det gør det samtidig vanskeligt for FAHS at leve op til »formidlingspligten« for hele området, hvis vi ikke får nye medlemmer med interesse for at bidrage med netop deres kulturhistoriske viden, og uden at disse påfører de lokalhistoriske foreninger urimelig konkurrence om stoffet. **MK**

Erindringer fra
Dronningmølle Teglværk

af Kai Adamsen

Villingebæk i tiden omkring 1920

På dette tidspunkt så byen ud, som jeg har vist på tegningen herunder, og med de indbyggere, som jeg på samme tegning har noteret.

De fleste arbejdede dengang på Dronningmølle Teglværk, som var opført af kaffegrosser Ferdinand Andersen i 1898. Kaffegrossereren ejede også »Dronningmølle Slot«, og da han elskede dette navn, gav han alt, hvad han kom i berøring med, navnet Dronningmølle.

Han var også medvirkende til, at den station, som blev bygget ca. 1916, dengang jernbanen kom til byen, kom til at hedde Dronningmølle Station. Til trods for at alle borgerne i Villingebæk ville have, at den skulle hedde Villingebæk Station.

Men dengang kunne magt og penge gøre meget, og han var jo netop stærk i begge spørgsmål. Han havde mange aktier i Helsingør – Hornbæk – Gillelejebanen, og desforuden var han storleverandør til banen i kraft af de mange sten fra teglværket, som blev transporteret med denne bane.

På denne måde opstod Dronningmølle som et bynavn.

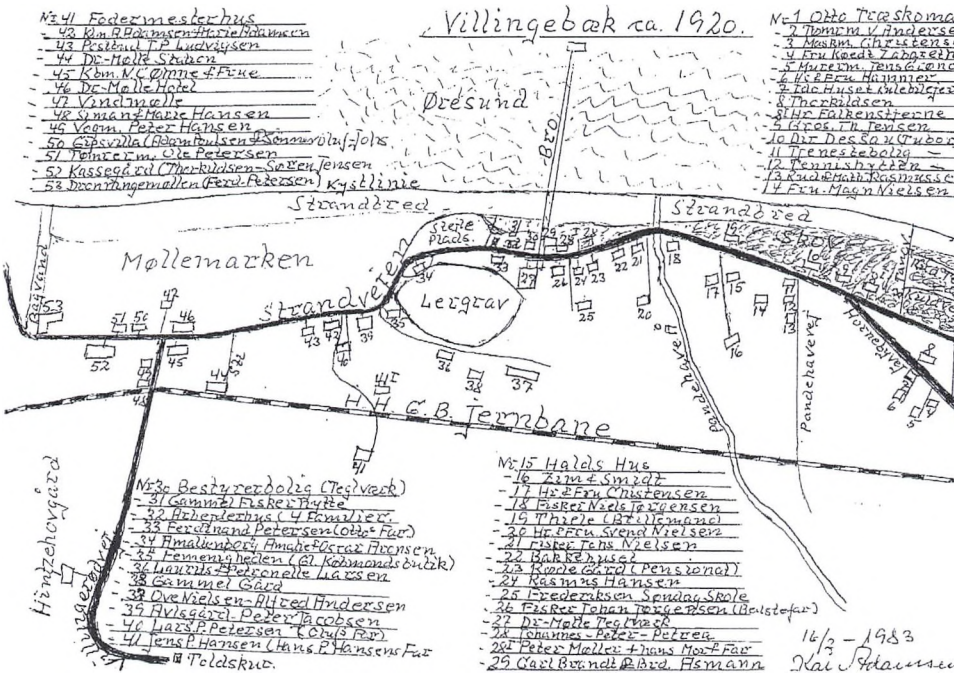

Dronningmølle Teglværk blev opført 1898 og nedrevet 1944. Udateret fotografi. Hellebæk Aalsgaard egnshistoriske Forenings arkiv.

teglværket blev en stor arbejdsplads efter den tids forhold, og mange arbejdere kom både udenbys og udenlands fra. Der kom således mange svenskere til byen på det tidspunkt.
Man kan godt sige, at teglværket forandrede Villingebæk totalt. Førhen levede beboerne mest af fiskeri og landbrug. Men da hverken fiskeri eller landbrug var særligt lukrativt, tog de fleste mænd arbejde på teglværket om sommeren, når værket var i drift.
Nogle fiskede så lidt om vinteren, nærmest som en fritidsbeskæftigelse, mens andre levede af arbejdsløshedsunderstøttelse, dvs. at de levede for 18 kr.om ugen. Det var ca. en tredjedel af det, som de ellers tjente på at arbejde på teglværket om sommeren.
Der var trange kår og smalhals i mange hjem om vinteren, for teglværket kunne ikke fabrikere sten, når leret i lergraven var frosset.
Ferdinand Andersen byggede en kaserne bag teglværket og de to høje huse

Ferdinand Andersen, er her fotograferet i haven til privatboligen »Dronningmølle Slot« sammen med hustruen Magda. Fotografi i privateje.

ud mod Strandvejen. Kasernen var til de tilflyttede arbejdere, og det ene af de såkaldte høje huse (der hvor nu Gudrun Larsen bor) blev brugt til kontor og bestyrerbolig til teglværket.
Ferdinand Andersen købte efterhånden de fleste små gårde og husmandssteder og slog alle jordstykkerne sammen. Det hele blev lagt ind under den gård, som han lod bygge, og den kaldte han selvfølgelig Dronningmølle Avlsgård.
Forholdene på teglværket var det store samtaleemne mand og mand imellem. Der skete jo også mange ting, som gav stof til diskussioner.
Jeg husker tydeligt, når det lykkedes at få hævet timelønnen med 2 eller 5 øre mere pr. 1000 fabrikerede sten, hvor glade alle folkene, som arbejdede på teglværket blev.
Dengang var der ikke noget, som hed strejke på teglværket. Alle var meget bange for at miste deres arbejde, og Ferdinand Andersen var en hård mand. Hvis der var nogle ansatte, som protesterede over visse forhold på arbejdet, så blev de som regel både fyret og smidt ud af deres lejlighed, når de boede i et af teglværkets huse.

Arbejdet på teglværket

Arbejdet på Dronningmølle Teglværk var hårdt på den tid, og man kan her godt bruge det gamle ord: »I dit ansigts sved skal du tjene dit brød«.
Som dreng har jeg tit, når jeg var nede på teglværket og samle tomme flasker, stået og set på arbejdet der. Det var meget fascinerende at se på.
Der var en maskine, hvor leret kom ud i en lang fremadglidende strøm i murstensform, og her stod en mand med en skærer med strenge på ligesom på en osteskærer, og han skar lerstrålen i tre mursten ad gangen. (Det har jeg set min morbror Niels Jørgensen gøre.)
Senere blev maskinen forbedret, så den selv skar en sten ad gangen. Stenene blev derefter transporteret på et transportbånd og læsset på dertil egnede trillebøre.
Der var fart på, og der skulle hele tiden være en tom bør parat til at tage mod de fremstillede mursten.
Der var ikke noget, som hed »at gå«

Tipvognssporene fra Dronningmølle Teglværk fotograferet ca. 1930. Lergraven er i dag søen nær strandvejen. Postkort i privateje.

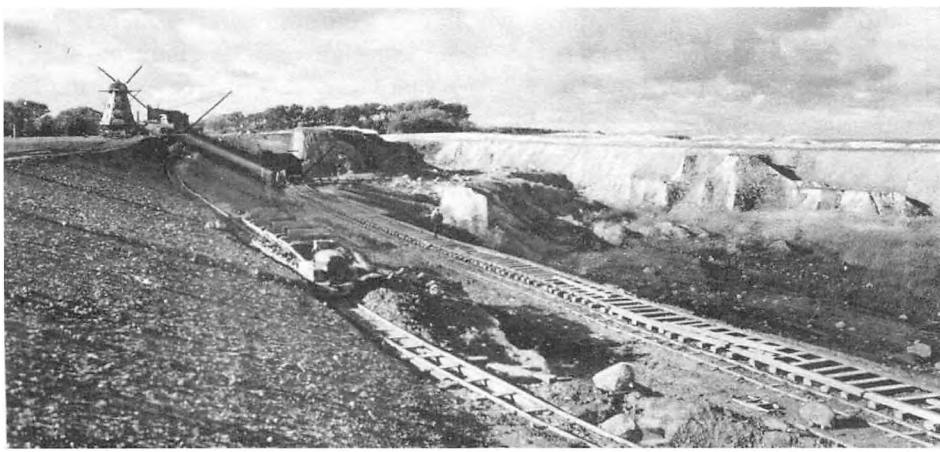

Hele arbejdsstaben fotograferet foran en af teglværkets bygninger. Udateret fotografi. Hellebæk Aalsgaarde egnshistoriske Forenings arkiv.

med trillebøren; alt foregik i løb. Der blev kørt på smalle jernplader og med jernhjul på børen, og hvis der var en, som væltede, når han f.eks. skulle dreje af ned i tørreladen, så måtte maskinen standses, og vedkommende blev grinet ud og måtte bøde med en omgang bajere.

Det var som regel unge mænd, der trillede sten fra maskinen, og jeg må beundre dem, for når de efter en lang og anstrengende dag var færdige med arbejdet, så spillede de bagefter fodbold fulde af energi og lyst.

Det var også hårdt for dem, der kørte de brændte sten fra ovnen og ud på pladsen til afhentning. De skulle læsse stenene inde i ovnen, hvor de hele tiden var tæt på ilden, som brændte stenene. Det var ulideligt varmt, og stenene var så varme, at man ikke kunne tage på dem med de bare hænder, så derfor havde de gummilapper på.

Disse mænd var altid helt sorte, fordi støvet hang i deres svedige ansigter og på deres hvide undertrøjer, der blev lige så sorte som deres ansigter.

Jeg har skrevet dette afsnit om arbejdet på teglværket, dels i beundring for disse mænd, men også for at fortælle nutidens arbejdere, der siger, at deres arbejde er så hårdt og i et opskruet tempo, at det er den rene barneleg i forhold til det arbejde, der blev præsteret på et teglværk på denne tid.

Teglværkets bestyrere

Om teglværksbestyrerne kan jeg huske følgende:

Den første bestyrer hed Ebert. Han kom

meget hos min bedstefar Johan Jørgensen. Så kom bestyrer Petersen, som lignede Stauning, og siden kom ingeniør Friis. Han var en fornem, men også flink mand. Derefter kom turen til bestyrer Andersen, men han kunne alt for godt lide en lille én, og derfor kunne Ferdinand Andersen ikke bruge ham ret længe.
Den sidste hed Ottosen, og han var en streng herre, som var meget hård overfor arbejderne.

Nogle tragiske hændelser
Der skete også nogle meget dramatiske ting på teglværket.
Der var en arbejder, som hængte sig lige oven over den »knuser«, som han havde arbejdet ved i mange år. Han kunne ikke tage, at han blev fyret af Hr. Ottosen for en bagatels skyld efter alle disse års hårdt arbejde.
En anden arbejder, som i mange år havde kørt motorvognen, der kørte tipvognene med leret til teglværket, blev også fyret af Hr. Ottosen eller rettere sat til noget andet arbejde. Det gik hans ære for nær. Han blev fundet hængt i sin seng. Han havde tilpasset snoren så nøjagtigt, så da han lod sig falde bagover, strammede snoren sig og kvalte ham få centimeter over hovedpuden.

Jagten efter nyt ler
En stor begivenhed var det, da teglværket brændte i 1929. Det var et mægtigt blus, men teglværket blev dog opført igen til trods for, at der ikke var meget ler tilbage. For allerede i trediverne var leret i den nye lergrav brugt op.
Men så fandt Hr. Ottosen ud af, at der var ler under den gamle stejleplads (den nuværende Campingplads).
Denne stejleplads havde fiskerne lejet af Staten i 50 år, og lejemålet udløb først i 1953.
Men Ottosen og Ferdinand Andersen mente, at fiskerne alligevel ikke brugte Stejlepladsen, og at den kun blev brugt af badegæsterne til parkeringsplads.
Det blev brugt som argument, at det gav en del svineri, og at det derfor var mere rimeligt, at leret blev brugt til at holde teglværket i gang, da ellers mange mænd ville komme til at miste deres arbejde.
Alle myndigheder holdt med teglværket, da de mente, at det var til gavn for arbejderne.
Der blev også skrevet meget om sagen, fordi naturfolk syntes, at der i forvejen var ødelagt nok af det skønne landskab ved at grave de store huller.
Teglværket begyndte nu for egen regning at grave græs og sand af for at komme ned til leret. Men så følte fiskerne sig trådt over træerne, for det var jo selvtægt! De lagde sag an mod teglværket, og sagen kom for underretten i Helsinge.
Byrettens dom gik teglværket imod, og afrømningen blev standset på stejlepladsen. Teglværket ankede sagen til Landsretten, og dér fik man medhold.
Der var dog mange, som mente, at det ikke var gået helt fair til. For da de tre dommere var ude for at se på forholdene, blev de bespist med en stor middag og hvad dertil hører af hr. Ottosen.
Efter denne afgørelse fortsatte teglværket med at grave overjorden af på stejlepladsen.
Fiskerne var nu i syv sind og vidste ikke, om de turde anke sagen til Højesteret. Det kunne jo blive dyrt, hvis de igen tabte sagen.
Købmand Anton Adamsen var medlem af fiskerlauget, fordi han i 1903 var

Ferdinand Andersen og familie kunne selvsagt godt nyde sommerglæderne ved stranden med teglværket som markant profil i baggrunden. Landliggerne fra København foretrak de mere maleriske fiskerlejer uden industri. Fotografi i privateje.

medunderskriver af lejekontrakten med Staten, og han garanterede fiskerne, at han ville betale, hvis de tabte sagen.
Man kan godt sige, at det var usædvanligt, da hans forretning i høj grad nød godt af den handel, som teglværket medførte.
Sagen kom altså for Højesteret, og resultatet blev, at alle ni dommere gav fiskerne ret, fordi der rent juridisk ingen tvivl kunne være om, at lejemålets gyldighed var de 50 år, som kontrakten lød på.
Alle teglværkets argumenter om svineriet på pladsen, og teglværkets gavnlige bestående for arbejderne og dem selv, kunne ikke indvirke på en juridisk bindende kontrakt.
Teglværket blev derfor dømt til at sætte stejlepladsen i stand, så den kom til at se ud, som den gjorde, før de begyndte at grave i den.
Det er altså fiskernes fortjeneste, at den gamle stejleplads er bevaret, og det har nok mange campister været glade for siden. Desuden var det ler, der var tilbage, kun nok til nogle få års udsættelse af teglværkets lukning.

Teglværkets betydning er tvivlsom

Når man ser tilbage, er det nok meget tvivlsomt, om teglværket har gavnet byen, selvom det i små 50 år gav arbejde til mange. Teglværket har jo været skyld i, at Villingebæk ikke fik del i den udvikling, som andre kystbyer fik, da sommergæsterne invaderede Nordkysten. Hvis ikke teglværket var kommet, havde Villingebæk utvivlsomt været en by på størrelse med Hornbæk og Gilleleje i dag.
Inden jeg slutter omtalen af teglværket, vil jeg lige nævne, at den bro, som er på

min tegning af byen (også vist på forsidebilledet til forsendelsesomslaget), var en bro, som teglværket lod bygge lige efter, at det åbnede. På den tid var der jo ingen jernbane eller lastbiler, så stenene skulle transporteres med skibe for at komme til deres bestemmelsessted.
Fiskerne havde dog også stor gavn af broen, som de kunne fortøje deres både til i stedet for at skulle trække dem på land.
Broen led desværre en krank skæbne, da en bedugget tysk skipper sejlede ind i den og ødelagde en stor del af den. Den blev ikke repareret, for da ødelæggelsen skete, var banen kommet og kunne overtage transporten af stenene.

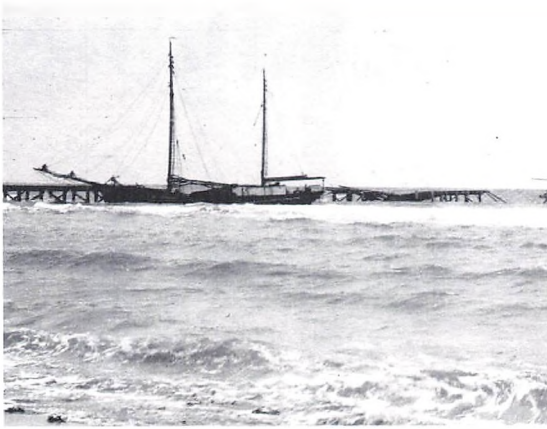

Da broen blev ødelagt, blev den ikke repareret. Skibet, der her ses ved broen, har næppe været det skyldige. Udateret fotografi. Privateje.

P.C. Skovgaard og J.T. Lundbye i Vejby sommeren 1843

Forsidebilledet relaterer til artiklen om Vejby side 14-16. Maleren Johan Thomas Lundbye opholdt sig sammen med vennen P.C. Skovgaard i Vejby i sommeren 1843, og Lundbye fik ophold hos gårdejer Morten Jensen på Svaneholmgaard. Her fik han vældig inspiration til at lave en lang række skitser af snart sagt alt på gården og i landsbyen. Maleriet på forsiden, der er dateret juni 1843, viser P.C. Skovgaard, der står i loen på Morten Jensens gård. Det, der har fascineret Lundbye ved netop loen, var genbruget af gammelt skibstømmer til stolperne. I stuen, hvor Lundbye boede »vare Dæksbielkerne ikke lige, men havde en fiin Bue; det var nemlig Bielker af et strandet Skib. Saaledes bar ogsaa Stolperne i Loen Mærker af Bolte; ogsaa de vare Skibstømmer«, skriver Lundbye i sin dagbog den 15. maj 1844. Også køerne i stalden blev foreviget i skitser, og alle gårdens 8 køer ses på det kendte maleri af stalden (gengivet side 16), der er et af Lundbyes hovedværker. Tegningen herunder til venstre viser den ene af længerne og nordgavlene af de to andre længer til Morten Jensens gård set fra havesiden. Tegninger i Statens Museum for Kunst.

Fattigblokken på Toldbroen

af kirkeværge Torben Bill-Jessen

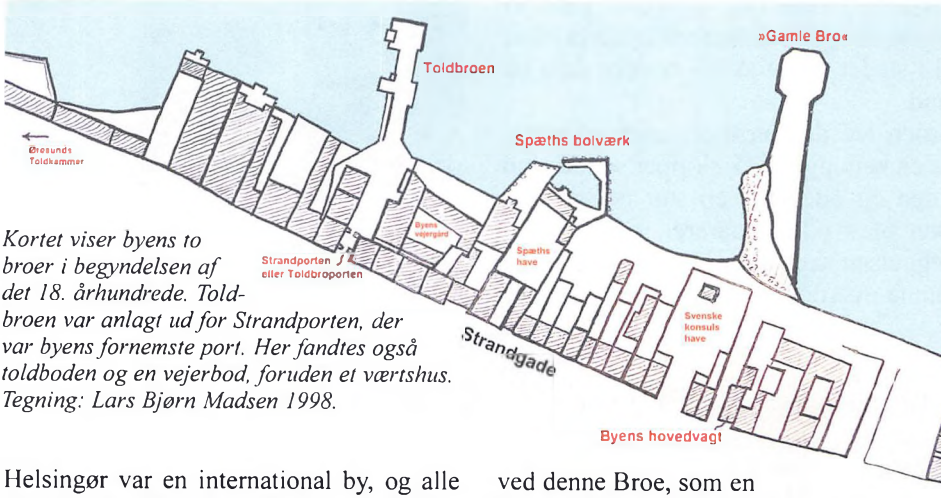

Kortet viser byens to broer i begyndelsen af det 18. århundrede. Toldbroen var anlagt ud for Strandporten, der var byens fornemste port. Her fandtes også toldboden og en vejerbod, foruden et værtshus. Tegning: Lars Bjørn Madsen 1998.

Helsingør var en international by, og alle de skippere, der ankom til byen, skulle hen til Øresunds Toldkammer for at betale den verdenskendte Øresundstold.

En af byens borgere fandt, at det burde udnyttes med en indsamlingsblok til gavn for sognekirken og de fattige. Han mente, at de mange søfolk, der gæstede Helsingør Havn efter en måske farefuld rejse, ville lægge en almisse heri. De tre fjerdedele af indtægten skulle gå til kirken, og den sidste fjerdedel til »de fattige«.

I året 1728 blev der så opstillet en pengeblok (indsamlingsbøsse) ved »Springposten« på »den liden Toldbroe«. Herom skriver Boesen i sin lille fine bog om Helsingør, trykt 1757: »Broen er liden, bygt paa Pæle udi Søen. Breden eller Broe-Hovedet er ikke større end at et Skib af maadelig Størrelse kand ligge langs med det. Ved begge Sider kand ligge et par smaa Skibe, men nærmere til Landet ligge altid ved Fartens Tider Baade i Mængde fra Skibene [ude på rheden]. Det fornemmeste ved denne Broe, som en Fremmed lægger Merke til, er den rare Prospect, da man seer paa Sundet deels at ligge for Anker, deels at seyle her forbi en anseelig Mængde af inden- og udenlandske skibe. Broen og den nærmeste Gade [Strandgade] vrimler undertiiden af fremmede Skibsfolk, og adskillige andre, da bestandig et Partie efter det andet nærmer sig hertil for at see, hvad merkværdigt her forefalder, og betragte fremmede Nationer. Paa Broen staaer en Blok, hvorudi de Farende, naar de saa synes, legge en Almisse. Derover staaer en Tavle hvis eene Side præsenterer St. Olai Kirke som den var, førend det store Spiir nedblæste, men paa den anden Side staaer et Vers paa Tydsk, Dansk og andre Sprog, som skal bevæge de Seylende til Medlidenhed. Her er og en Vandledning, da skiøn fersk Vand ledes igiennem Render under Jorden til en Vand-Kam, som staaer tet ved Broen, hvorfra igien Vandet igiennem Render kand løbe efter Behag i Baadene, da de fremmede

Skippere sende deres Baade med Tønder at hente Vandet udi, og giver derfor nogle Skillinger.«

Udover den beskrivelse, Boesen giver af blokken, bør nævnes, at man på tavlen med billedet af kirken kunne se en fattig mand liggende foran våbenhusdøren, og følgende vers stod skrevet på tavlen:

Min ven du ej forglemme at give til de Arme. Så skal Gud visselig sig over dig forbarme.

På tavlens anden side stod på de af Boesen nævnte sprog:

Velkommen kiere Ven! fra fremmed Land og Steder
Kast dog om Evnen er, en Skærv i Blokken ned
Af Gud som for sit Huus og Fattige dig beder
Lev ogsaa vel du skal og her belønnet blive
Det onskes hiertelig, at Herren vil det give.
J.S.B. – D.P.D.

De sidste bogstaver stod for giverne, færgemand, skibsprovianteringshandler og kirkeværge Jens Svendsen Beck og hustru Dorothea Pedersdatter. Blokken kostede den forholdsvis store sum af 50 rigsdaler. Med gaven fulgte en bog, hvori regnskabet over indtægterne skulle skrives. Som modydelse skulle ægteparret af kirken have ret til det »forfaldene og øde Begravelsested No. 4, som er i dend Syndre Gang«. Oven over ville ægteparret lade bygge en inde-

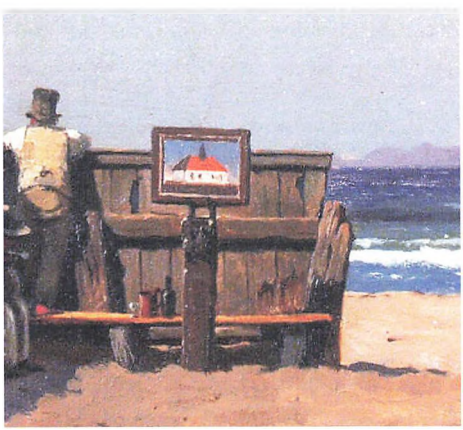

lukket stol, altså en privat stol med dør og vinduer. Neden under denne stol ville de altså indrette sig et »bekvemt« gravsted med lufthul ud til kirkegården (i dag gravkælder nr. 10). Stolen er væk, men gravkælderen findes endnu, og hernede hviler ægteparret i deres kister. Deres slidte gravsten blev i 1830'erne flyttet og ligger i dag i tårnrummet.

Indsamlingerne

Kirkens styrelse, der på den tid hed kirkeinspektionen, havde herefter til opgave sammen med »de fattiges« forstander at tømme pengeblokken én gang hvert år. Første gang, det skete var den 28. december, samme år som den var sat op. Kirkeinspektionen bestod på den tid af borgmester Andreas Busæus, rådmand Andreas Becker og sognepræsten Andreas Wøldike (maleriet herover), som sammen med de fattiges forstander Niels Almstrøm mødtes i kirkeværge Jens Svendsen Becks hus, for

I mangel af et billede af fattigblokken på Toldbroen i Helsingør, kan det her viste maleri (udsnit) af Stokken i Hornbæk, udført af Carl Neumann i 1859, da kompensere lidt. Også her var selve pengeblokkenm kronet af en tavle med et maleri af den relevante kirke; her naturligvis kirken i Hornbæk. Museerne Helsingør.

Vindue til gravkælder nr. 10 indrettet af Jens Svendsen Bech, død inden 1732. I søndre sideskib. Kælderen har i den sydlige del murstensloft ellers bræddeloft. Ved restaureringen i 2000-01 fandtes 4 voksen- og 4 barnekister.

herefter at vandre ned til toldboden, hvor blokken blev åbnet, og indholdet blev fordelt med 19 rigsdaler til kirken og 4 rigsdaler, 4 mark og 8 skilling til »de fattige«. Gennem årene kom der svingende beløb ind, men det blev aldrig til ret meget, og efter et par år uden skillinger i blokken, blev den åbnet for sidste gang den 28. december 1813.

I dag eksisterer blokken ikke mere, og vi har intet billede af den. Kun historien derom findes, og regnskabsbogen med de indsamlede pengebeløb ligger på en af Rigsarkivets mange hylder.

Jens Svendsen Beck (1671-1731)

Om ham ved vi, at han var født ved Lund i Skåne. Han fik som nævnt tilladelse til at lade opmure et gravsted på den søndre

gang. Ligeledes at han må »lade opbygge en stol, som skal være smuk og sirlig både af bygning og maling, og slå hul i muren ud til kirkegården«. Altså har han fået sin egen indgang til stolen ved at bryde igennem kirkens tykke mur, netop som rige folk gerne ville have. Jens Svendsen Beck fik borgerskab i 1701 til »Søfarten og anden småborgerlig næring«. Han boede i Strandgade nr. 75, på hjørnet af Brostræde, hvor han i 1704 ejede ejendommen. Han var færgemand og havde halvparten af en færgebåd samt »fire silde- og andre både« og havde »rigelig næring med herbergeri, øl, vin, brændevin og mjød at udtappe, item at sælge alle slags viktualier til skippere og andre«. Ejendommen var en bindingsværksbygning. Den nuværende bygning er opført af rådmand Niels Dahl, der køb-

Det kan synes lidt makabert at bringe dette fotografi af Jens Svendsen Bechs afsjælede legeme, der åbenbaredes i hans gravkælder ved den omfattende restaurering af St. Olai Kirke i 2000-2001. Omvendt er det jo ganske fascinerende, at man dermed står ansigt til ansigt med en af byens prominente borgere fra første halvdel af det 18. århundrede, som han ligger i kisten på et lag af høvlspåner, med hænderne løst lagt foran underlivet, iført ligklæder og tidens nærmest obligatoriske paryk.
Fotografier på denne side: Torben Bill-Jessen.

te stedet i 1742 af sin broder Nicolai Dahl. Jens Svendsen Bech var kirkeværge fra 1724, til han døde 60 år gammel og blev nedsat i egen muret begravelse med alle klokkerne fri efter loven, da han døde som kirkeværge. Hans Hustru Dorthea Pedersdatter (1689-1756) var født i Nyborg på Fyn. Hun blev senere gift med vinhandler Nicolai Dahl (1703-71). Det var ham der byggede det smukke hus, som stadig eksisterer og har adressen Stengade 64. Han ejede flere andre huse, blandt andet en ejendom ved navn Kildehøj i Birkerød. Ved undersøgelserne i 2000-01 fandtes, at loftet i gravkælderen dels bestod af mursten og brædder. I kælderen, der tidligere var blevet undersøgt i 1938, dengang da kirken fik indlagt centralvarme, og rørene blev trukket under gulvet, fandtes 4 voksen- og 4 barnekister. Ikke alle kistepladerne var læselige, men på den ene kunne Dorothea Dahls navn læses med en lang gravskrift og et rosende digt »opsat af en sand og trofast pen«.

Muldvarpekrig i Fredensborg slotshave på Frederik den Femtes tid.

Kunsthistorikeren dr. phil. Frederik Julius Meier (1835-1898) skriver i sin lille, men dengang betydelige bog om Fredensborg Slot (udgivet 1880) denne lille historie fra den nyanlagte slotshave.

»Hvad Parkens og Havens »Beygleichhaltung« angaar, da var den i gode Hænder hos den gamle [Kristian] Hertz, der endu stedse var baade Slotsgartner og Slotsforvalter. Blomsterpartier og anlæg trivedes vel, men man maatte føre en haardnakket Krig med Muldvarpene, som den Gang synes at have været særdeles talrige. Der blev ansat to Muldvarpefangere, og utallige af de gravende Smaadyr maatte lade deres Liv for disses Hænder. Alene i Løbet af et Aars Tid dræbtes der ved Fredensborg, Frederiksborg og Omegn oger to tusende af dem, og denne Muldvarpekrig varede næsten lige saa længe som den trojanske. Ogsaa Mus og Rotter fandtes i Hobetal baade i Slot og Have, og i 1733 fik en Sieur Langemark en klækkelig Sum for »mercurialische Species zu Vertreibung des Ungeziefers auf...Fridensborg«.

Der var i øvrigt ogsaa andet og værre »Ungeziefer« [utøj] paa Slottet, i det mindste senere: i Frederik V's første Regeringstid betaltes der klækkelige Summer »für vertreibung [fordrivelse] der Wantzen [væggelus] aus einigen Gemächern [gemakker] und zubehörigen Bettstellen der hohen Königl. Kinder«. Stod det saadan til med Kongebørnenes Senge, kan man uden Vanskelighed slutte sig til Resten.« ***LBM***

Morten Jensens gård i Vejby

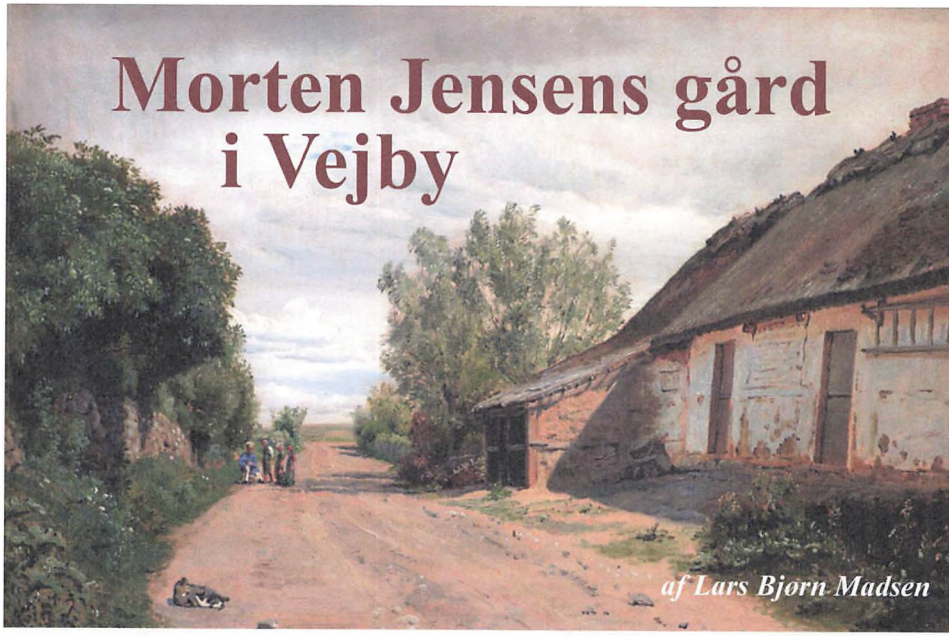

af Lars Bjørn Madsen

Vi har god grund til at glæde os over, at maleren Peter Chr. Skovgaard i sommeren 1843 inviterede vennen Johan Thomas Lundbye til et ophold i fødebyen Vejby, hvor forældrene boede i »Bakkehuset« (matr.nr. 41), som de havde købt i 1823. Den gæstfri, men fattige familie havde dog ikke plads i det stråtækte bindingsværkshus - der ellers havde 2 stuer og to kamre og køkken, samt to udhuse , hvoraf det ene havde to stuer - til at have Lundbye boende, så han blev indlogeret hos gårdejer Morten Jensen på Svaneholmgaard. Det viste sig at passe Lundbye fint, for han skrev i et brev til vennen Lorentz Frølich, at »...i og ved den Bondegaard, hvor jeg boer og nu sid-

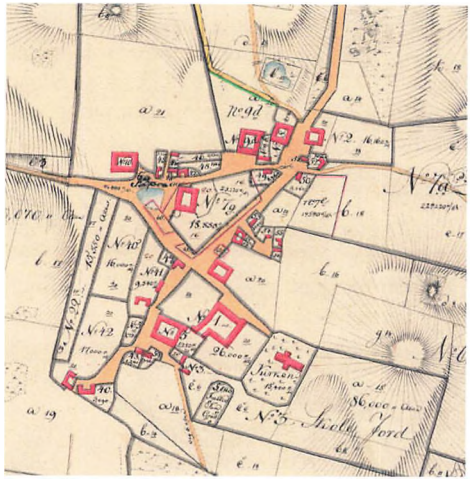

Maleriet herover er udført af Skovgaard i 1843 og viser Kresten Husmands hus (matr.nr. 49) ved vejen til Mønge og Unnerup set mod øst. Lundbye sidder overfor huset og tegner, mens nogle af landsbyens børn ser på. Der er ingen tvivl om, at det er nævnte hus, da Lundbye har tegnet samme hus den 29. juni 1843 med påskriften Kresten Huusmands Huus i Veiby«, og på begge billeder ser man den karakteristiske lude uden tavl i bindingsværket mod gaden. Er husets placering i landsbyen korrekt, burde man dog kunne se et par huse i baggrunden til venstre, men de kan være bevidst skjult bag træerne. Bag det høje stengærde findes et lille hus hørende til Svaneholmgaard (omtalt i artiklen). Statens Museum for Kunst.
Kortet til venstre er et udsnit af et sognekort over Vejby fra 1819. Kort- og Matrikelstyrelsen.

der og skriver til Dig, har fundet en saadan Rigdom af Motiver for Maleren, at den er en uudtømmelig Guldgrube for mig. Og dog er det en aldeeles almindelig Bondegaard, hvis fornemste Prydelse er en Gruppe Elmetræer paa en lille Høi.«

Det viste sig da også, at både Skovgaard og Lundbye fik udført adskillige malerier, skitser og tegninger med motiver hentet i Vejby, hvilket selvsagt betyder, at landsbyen nok er den billedmæssigt bedst dokumenterede i Nordsjælland fra tiden inden fotografiet kunne afløse maleriet som en langt mere troværdig kilde, men i modesætning til maleriet uden mulighed for skildring af motivets farverigdom.

Lundbyes og Skovgaards billeder fra Vejby er benyttet i utallige bøger og artikler, men sjældent er de nærmere stedfæstet. Det er forsøgt af Else Lofthus og Bente Skovgaard til udstillingskataloget »Sommerrejsen til Valby 1843« (1989) i samarbejde med formanden for Vejby-Tibirke Selskabet, Mogens Tving Jensen. Her er alle skitser og malerier fra Vejby gengivet og omtalt.

Men endnu mere kan med brug af andre kilder fortælles, så her skal vi se nærmere på Morten Jensens gård, hvor Lundby var indlogeret.

I 1798 blev Svaneholm, som arvefæstegården også hed dengang, ved kgl. skøde erhvervet af Peder Sørensen. I 1825 blev gården solgt til stedsønnen Anders Andersen fra Ludshøj, men Peder Sørensen og hans hustru, Margrethe Andersdatter blev boende. Fra Anders Andersens tid har vi en beskrivelse af gården (brandtaksation 3.10. 1835), der oplyser at alle 4 længer var opført i egebindingsværk med lerklinede vægge og med stråtag, hvad man også fornemmer af Lundbyes billeder. I stuehuset var to stuer, to kamre, et køkken og en bagerovn, port og lade. De tre længer tjente som lo, lade og stalde. Til gården hørte også et 10 fag langt og 8 alen bredt hus af samme materialer som gården og indrettet til stue, kammer og køkken, samt tørvehus. Måske er det i denne bygning nærmest vejen, Lundbye boede, men det vides ikke. Anders Andersen havde Svaneholmgaard til 1839, hvor den ved skøde af 5. august

På Lundbyes maleri fra 1843 af Vejby, ser man til venstre nuv. Raagelejevej, og til venstre for denne degneboligen, matr.nr. 2. Til højre ses Bybjerggaard (matr.nr. 8) og yderst til højre ser man gavlen af en af Svaneholms længer. Maleri i Statens Museum for Kunst.

1840 blev solgt til Morten Jensen, der således blot havde haft gården i 3 år, da han fik besøg af Johan Thomas Lundbye. Vi ved ikke, hvor Morten Jensen boede tidligere, men i følge folketællingen 1840 var han enkemand. Samme år, altså i 1843, nærmere betegnet den 9. august, solgte han Svaneholm og den nærliggende Boveknoldgaard (matr.nr. 7a) til Henrich Mentz fra Gilleleje for 6.700 rigsbankdaler. Skødet fortæller at der blandt mange redskaber m.v. medfølger 5 heste, et føl, 8 køer, en tyr, 3 stude, 6 kvier, 3 får, et lam, en væder, 2 beder, en so, 2 grise, nogle høns, 3 vogne med fjæller og 4 agestole. Lundbyes maleri fra 1844 herover viser stalden med netop de 8 køer og nogle af hønsene. Meget af staldens inventar findes blandt Lundbyes skitser; også det klaptræ, der hænger på bjælken til højre i billedet. Ja, selv møddingen udenfor stalden er blevet et selvstændigt motiv for et af Lundbyes værker.

Lundbye malede også Svaneholm med vandhullet nord for gården i forgrunden (ses på kortet side 14). Tegningen herunder viser gården, som Lundbye har set den i sommeren 1843.

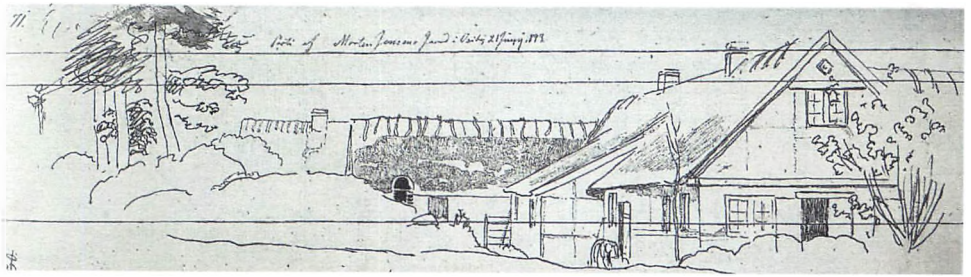

Udflugt til Blovstrød Bane og Blovstrød Teglværk lørdag den 25. maj

start kl. 12.30 ved Blovstrødhallen (Sortemosevej 20, Allerød -v/Kongevejen)

Pris for medlemmer kr. **50,00** andre kr. **100,00** -
indbetales på 2670 4374709599 hos Nordea eller via MobilePay nr. 98.283.

Tilmelding på hjemmesiden (www.fahs.dk)

eller ved mail til post@fahs.dk

Samfundets sommerudflugt går til et sted, som måske for mange er ret ukendt. Vi havde sidste år en udflugt til det noget mere kendte Nivaa Teglværk med den store ringovn. Men der har jo været et utal af andre teglværker i Nordsjælland på grund af det gode ler.

Fra Blovstrødhallen køres først en lille tur med smalsporstoget til teglværket sammen med vores guide Finn Beyer Paulsen.

Toget fører os mod Tivolihuse til endestationen Oscar Jensens Bro, inden vi kører tilbage til Teglværket. Vi får historien om leret i Nordsjælland og får lejlighed til at se den eneste bevarede ovnbygning med fortællingen om »de brændte sten«, som munkene indførte i Middelalderen. Til sidst går vi en tur på loftet, hvor der er 602 gipsforme til figurer m.v., som har været brugt ved byggeriet af især brokvarterer-ne i København. Til sidst køres tilbage til Blovstrødhallen.

Der vil være mulighed for kaffe og kage.

Medlemsnr.: 825
Jan Niemann
og Lene Niemann
Murergade 7, 2 mf.
3000 Helsingør

PP
POST DANMARK
FAHS
Frederiksborg Amts Historiske Samfund

Afsender: Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved Henrik Bachmann, Gartnervænget 7, 3400 Hillerød

Vil du hjælpe den gamle forening?

Som det fremgår af lederen, har vi brug for flere hænder og hoveder - både til bestyrelsen og til at sørge for foreningens blade og årbøger.

En af foreningens vigtigste opgaver er den skriftlige formidling i form af vore årbøger og det kulturhistoriske tidsskrift FAHS, der udkommer 4 gange om året og er på mellem 16 og 24 sider hver gang.

Bladet redigeres af tidligere faginspektør og arkivar ved Museerne Helsingør, Lars Bjørn Madsen. Og det er for så vidt gået vældig godt de seneste mange år, men det er ofte en hård kamp at skaffe det nødvendige stof, der jo gerne skulle være læseværdigt for en bred skare - og ikke kun fagnørder eller professionelle historikere!
Det er til gengæld en spændende opgave at skaffe stof til et grafisk flot blad, der skal dække alle afkroge af Kongernes Nordsjælland.

Kender du mon én, der ved alt om Hundested-områdets kulturhistorie og upåagtede herligheder og kan skrive lidt om dette? Eller alle andre steder!
Eller kender du en arkæologisk interesseret, der kan holde øje med, hvad der foretages af udgravninger rundt omkring?
Kender du en, der kan skrive lidt om Kirkelte, Lønholt, Mønge, Kolsbæk og andre upåagtede, men kulturhistorisk meget spændende landsbyer?
Eller kender du frem for alt en, der er god til at jagte stof hos den ganske store skare af vidende borgere rundt omkring i hele landet, for der kunne jo godt sidde en kvinde helt ude ved Vesterhavet, der engang har tilbragt sin barndom i Gørløse og endog har et gammelt familiealbum fra den tid. »Jamen jeg troede da ikke, at nogen kunne have interesse for mine gamle billeder«, ville hun måske svare. Men det er der jo mange, der har!

Men lad os komme til sagen: Foreningen **efterlyser kort og godt** en interesseret mand eller kvinde, der kunne tænke sig at være med til at lave vort kvartalsblad FAHS og måske har ligeså store ambitioner som redaktøren, når det gælder om at tiltrække en bred læserskare. Lønnen er den samme som redaktørens: arbejdet bærer lønnen i sig selv!

Er du interesseret, så kontakt gerne
formanden Margrethe Krogh
tlf. 3011 7232
Mail: post@fahs.dk
eller redaktør Lars Bjørn Madsen
(kilama@stofanet.dk)

Tørvearbejdere i mose i Hosterkøb 1828. SMK.